

Ebru Aktaşİstanbul Ticaret Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İşletme Anabilim Dalı

1. GİRİŞ

İktisadi kuramlardan biri olan işlem maliyeti kuramı, ilk olarak 1970’li yıllarda örgütleri ekonomik bakış açısı ile değerlendiren bir yaklaşım olarak yönetim bilimine girmiştir (Klein, Mondelli, 2013). Adam Smith ile başlayan klasik ve neo klasik iktisat anlayışı, görünmez el kavramı ile piyasaların ekonomik üretimi en düşük maliyetle ve hiçbir müdahale olmadan koordine edebileceğini ön görmektedir. Birçok iktisat kitabına firma teorisi olarak da geçen bu yaklaşım, piyasanın varlığına rağmen örgütlerin neden var olduğunu açıklamada yetersiz kalmaktadır (Barney, Hesterly, 2006). İşlemlerin iktisadi analizin temel analiz düzeyi olduğunu ilk olarak 1934 yılında ifade eden Commons’ın ardından bu konuya kapsamlı şekilde ilk değinen, 1937 yılında yayınladığı “*The nature of the firm*” isimli makalesi ile Nobel ödüllü ekonomist Ronald Coase olmuştur. Çalışması ile işlem maliyeti kuramının temellerini de atan Coase “örgütler neden var?” sorusuna yanıt ararken ilk defa piyasa ve örgüt arasındaki farkı da ortaya koymuştur. Çalışmasında “ihtiyacımız olan hizmet ya da malları doğrudan piyasadandan temin etmek yerine neden örgüt kuruyoruz?” sorusuna da yanıtı vermeye çalışan Coase, piyasa mekanizmasını kullanmanın maliyetlerine odaklanarak örgüt ve piyasa arasında seçim yaparken hangisinin işlem maliyetini en aza indirdiğinin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır. İşlem maliyetlerinin

İşlem maliyeti kuramı genel olarak işlemlere ve bu işlemlerden doğan maliyetlere odaklanmaktadır (Williamson, 1991b). Kuramın en temel amacının maliyetlerin düşürülmesi olması, yap ya da sat kararının bu doğrultuda verilmesi sıklıkla eleştirilmesine neden olan konulardan biri olarak ortaya çıkmaktadır. İşlemlerin maliyetinin düşürülmesinde işlemlere ait özellikleri davranışsal varsayımlarla ilişkilendirmiş olması da diğer bir eleştiri konusu olmuştur (Kalemci, 2015).

Örgütlenme maliyeti konusundaki eleştiriler ise hiyerarşinin her zaman örgüt içi uyumsuzluklarda sorunları çözdüğü varsayımına dayanmaktadır. Barney ve Hesterly (2006) bu durumun her zaman geçerli olmadığını, hiyerarşik yapı içinde de uzun süren müzakerelerin gerçekleştiğini belirtmektedirler. Örgüt içindeki otoriter yapı bu durumda çözüm imkanı sunsa da örgüt içinde fırsatçılığın her şartta ortaya çıkabileceği gerçeğini değiştirmemektedir.

İşlem maliyeti kuramına yönelik bir diğer eleştiri de sosyal ve kültürel güçlerin ekonomik aktörler üzerindeki etkisini yeterince önemsememesi olarak ortaya çıkmaktadır. Granovetter, (1985)'a göre yönetim mekanizmaları sadece davranışsal varsayımlara dayalı olarak değil, aynı zamanda sosyal ağlar ve ilişkilerle ve güven kavramı ile de bağlantılı olarak düşünülmelidir. Granovetter'e göre yönetim mekanizmalarını belirlemede sadece belirsizlik ve varlık özgülüğü özelliklerini dikkate almak yeterli olmamaktadır. Örneğin, yakın arkadaşlar hiyerarşi olmadan sadece aralarındaki güvene dayalı olarak da bir işi gerçekleştirebilirler. Granovetter'a göre sosyal ağlar ve ilişkiler formal bir koruyucu olarak çalışmakta ve sözleşmeden daha etkin olabilmektedir.

İşlem maliyeti kuramının eleştirildiği bir başka konu ise fırsatçılığa yaptığı vurgu olmuştur. Ghoshal ve Moran (1996) fırsatçılığa çok fazla önem verilmesinin uygulamada olumsuz sonuçlara neden olduğunu ifade etmektedirler. Özellikle yöneticilerin fırsatçılığı önlemek adına aldıkları önlemlerin ve sıkı denetimin tam tersi bir etki ile yabancılaşmaya neden olabildiğini ve fırsatçı davranışların daha fazla ortaya çıkmasına neden olabildiğini belirtmektedirler.

KAYNAKÇA

Barney, J., Hesterly, W. (2006). *Organizational economics: Understanding the relationship between organizations and economic analysis*. (Edt.)S. Clegg, C. Hardy, Lawrance, T.B., W. Nord, Handbook of organization studies içinde, 115-147, London: Sage.

Coase, R.H. (1937). The nature of the firm. *Economica*, 4, 386-405.

Coase, R. H. (1988). The Nature of the Firm: Meaning. *Journal of Law, Economics, ve Organization*, Cilt. 4, No. 1, 19-32.

Foss, N. J.; Klein, P. G. (2008). The theory of the firm and its critics: A stocktaking and assessment. In J. M. Glachant ve E. Brousseau (Edt.), *New institutional economics: A textbook*. Cambridge: Cambridge University Press, 425-443.

Geyskens, I., Steenkamp, J., ve Kumar, N. (2006). Make, buy, or ally: A transaction cost theory metaanalysis. *Academy of Management Journal*, 49, 519-543.

Ghoshal, S., Moran, P. (1996). Bad for practice: A critique of the transaction cost theory. *Academy of Management Review*, 21, 13-35.

Hobbs, J. E. (1996). A transaction cost approach to supply chain management. *Supply Chain Management: An International Journal*, Cilt 1 Sayı 2, 15-27.

Kalemci, R.A. (2013). İşlem Maliyeti Kuramının Davranışsal Varsayımlarında Güvenin Yeri Tartışması. *İş Ahlakı Dergisi*, Kasım 6(2), 55-83.

Kalemci, R.A. (2015). İşlem Maliyeti Kuramı. H. Cenk Sözen, H. Nejat Basım (eds). *Örgüt Kuramları içinde* (s.133-177). İstanbul: Beta Yayınları.

Klein, B., Crawford, R.G., Alchian, A.A. (1978). Vertical integration, appropriable rents, and the competitive contracting process, *Journal of Law and Economics*, 21(4), 297-326.

Klein P.G., M.P. Mondelli (2013). Transaction Cost Theory. Eric Kessler (Ed.). *Encyclopedia of Management Theory içinde* (s. 888-892). Sage, California: USA.

Koçel, T. (2018). İşletme Yöneticiliği. Beta: İstanbul.

Williamson, O. E. (1975). *Markets and hierarchies: Analysis and antitrust implications*. New York: Free Press.

Williamson, O.E. (1979). Transaction cost economics: the governance of contractual relations, *Journal of Law and Economics*, Cilt 22, 233-62.

Williamson, O.E. (1981). The Economics of Organization: The Transaction Cost Approach, *American Journal of Sociology*, Cilt 87, No. 3, 548-577.

Williamson, O.E. (1991a). Comparative Economic Organization: The Analysis of Discrete Structural Alternatives, *Administrative Science Quarterly*, Cilt 36, Sayı 2, 269-296.

Williamson, O.E. (1991b). Strategizing, Economizing, and Economic Organization. *Strategic Management Journal*, Cilt 12, Özel Sayı: Fundamental Research Issues in Strategy and Economics, 75-94.

Williamson, O.E. (1995). *Hierarchies, Markets and Power in the Economy: An Economic Perspective*. Understanding Industrial and Corporate Change. Edt. Giovanni Dosi, David J. Teece, Josef Chytrý, Oxford University Press, 2005.

Williamson, O.E. (1998). Transaction Cost Economics: How it Works; Where it is Headed. *De Economist*, 146, Sayı 1, 23-58.

Tadelis, S., Williamson, O.E. (2013). Transaction Cost Economics. Robert Gibbons, John Roberts (Eds). *The Handbook of Organizational Economics içinde* (s. 159-191). Princeton ve Oxford: Princeton University Press.